

Masarykova univerzita
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

Seminář k psychologii duševního vývoje
Morální usuzování

Vypracovaly: Andrea Ničovská (175692)

Petra Kneslová (265191)

Datum: 15.5. 2008

Vývoj morálního usuzování 1 (Andrea Ničovská)

Morální vývoj lze vnímat jako proces poznávání, akceptování a zvnitřňování určitých norem jednání, což se děje v procesu socializace jedince.

Vývoj morálního usuzování 1

Výzkumy Jeana Piageta (1896-1980) o morálním úsudku u dětí jsou méně známé než jeho výzkumy o vývoji logického myšlení. Teprve když Lawrence Kohlberg Piagetovu práci v této oblasti rozvedl, dostala se problematika morálního usuzování znovu do středu zájmu.

Základem Piagetovy práce o vývoji morálky jsou pohovory a pozorování chování u asi 100 švýcarských dětí, především v předškolním a školním věku. Děti byly dotazovány na své chápání pravidel hry v kuličky, a byly pozorovány přímo při hře. Vedle toho jim Piaget vyprávěl krátké příběhy s pro ně běžnými problémy, ke kterým se měly vyjádřit.

Na základě svých pozorování a dotazování dětí došel k závěru, že v podstatě existují dva rozdílné typy morálky: **heteronomní a autonomní**.

Pravidla hry v kuličky

Pravidla této hry jsou pro Piageta vzorovou oblastí k analýze dětské morálky především proto, že vliv dospělých je zde vskutku minimální. Kromě toho mu zkoumání hry umožnilo analyzovat i vědomí pravidel. Po pečlivé analýze dětské praxe házení kuliček tedy rozlišuje čtyři různá stadia užívání pravidel:

1. Čistě motorické a individuální stadium (do 3 let)

Ve věku do tří let dítě žádné vědomí pravidel hry nemá, s kuličkami si hraje podle vlastního přání a pohybových zvyklostí.

2. Egocentrické stadium (2-6 let)

Při hře s ostatními může každý hrát podle své vlastní „interpretace“ pravidel. Napodobování větších dětí a individuální užívání pravidel hry označuje Piaget jako egocentrismus.

3. Začínající spolupráce (7-10 let)

Každý hráč se nyní pokouší vyhrát nad svými spoluhráči, z čehož pramení nutnost sjednocení pravidel hry. Děti se většinou na pravidlech dohodnou.

4. Kodifikování pravidel (od 11 let)

Pravidla jsou všem spoluhráčům známa v celé jejich úplnosti. Nastává zájem o pravidla jako taková.

V souvislosti s uvědomováním si pravidel rozlišuje Piaget tři stadia, která stojí v jistém časovém zpoždění ke stadiím herní praxe:

Individuální rituály - tomu odpovídá motorická, popř. individuální herní praxe. Dítě si dělá s kuličkami co chce, ale přesto je možné, že to odkoukalo od svého okolí.

Heteronomní pochopení pravidel - ačkoli dítě zachází s pravidly svévolně, považuje je za svatá a nedotknutelná. Pravidla byla stanovena autoritou (rodiče, bůh...).

Autonomní pochopení pravidel - pravidla jsou vnímána jako výsledek svobodného rozhodnutí, spočívajícího na vzájemné dohodě. Piaget si všímá toho, že demokracie v tvorbě pravidel se uplatňuje u starších dětí, ale nikoli u dospělých. Hlavním důvodem je, že děti mohou pravidla tvořit ve svobodné atmosféře, bez tlaku někoho jiného, zatímco v dospělém věku tato atmosféra zpravidla nenastává (přítomnost autorit je autonomii překážkou).

Heteronomní a autonomní morálka

Heteronomní morálka spočívá na morálním nátlaku dospělých a vyvolává u dítěte morální realismus. Dobré je to, co je ve shodě s pravidly dospělých a špatné to, co je porušuje. I odpovědnost je chápána objektivně – je-li špatné rozbít hrneček, pak dítě, které jich rozbije pět, ač nechtěně, je hodnoceno jako horší než dítě, které schválně rozbije jeden.

Autonomní morálka je závislá na vzájemné spolupráci dětí mezi sebou. Jednostranná úcta k autoritě již není dominantní a je nahrazena vzájemným respektováním dětí. Děti postupně přicházejí na to, že vůči druhým by se měly chovat tak, jak chtějí, aby se druzí chovali k nim. Mezi těmito dvěma stadii Piaget vyzoroval ještě jedno „mezistadium“, v němž se již dítě neorientuje výhradně na dospělou autoritu, nýbrž na zevšeobecnělá pravidla.

Podobně jako Piaget jsem si vybrala skupinu dětí v předškolním a školním věku, jimž jsem převyprávěla následující dva příběhy.

Příběh č.1:

„Malý Honzík je ve svém pokoji. Zavolají jej k jídlu. Jde do jídelny. Za dveřmi však stojí stůl, na kterém je podnos s pěti hrnečky. Honzík nemůže vědět, že je stůl za dveřmi. Vstoupí, dveře narazí do stolu a prásk! Pět hrníčků spadne na zem a rozbije se.“

Příběh č.2:

„Byl jednou jeden malý chlapec, který se jmenoval Pepík. Jednoho dne, kdy maminka nebyla doma, dostal chuť na marmeládu, která byla ve skříni. Vylezl na židli a natáhl ruku, ale marmeláda byla příliš vysoko. Když se k ní Pepík pokusil dostat, shodil sklenici s marmeládou. Ta spadla na zem a rozbila se.“

Po té jsem jim položila následující otázky:

Provinily se tyto děti stejně?

Je Pepík více zlobivý než Honzík či naopak?

Které z dětí je horší a proč?

Dominika, 3 roky 10 měsíců

Jo provinili se stejně.

Honzík.

Pepík je zlobivější, protože lezl na židli.

Viktorie, 5 roků

Asi jo.

Honzík. Byla to větší spoušť a měl delší úklid.

Honzík, protože se měl zeptat maminky, jestli za dveřmi něco není.

Antonín, 6 roků 8 měsíců

Ne, protože Pepík se natahoval a „drcl“ do toho.

Pepík, protože se natahoval na marmeládu.

(*Chvilí přemýšlí*). Pepík, protože marmeláda se rozplácla a udělala tam nepořádek.

Jan, 8 roků 4 měsíce

Neprovinili. Pepík to chtěl udělat, Honzík ne.

Honzík nevěděl, že ty hrnky jsou za tím. Ani jeden není moc zlý.

Pepík, protože měl požádat maminku, aby mu ji podala, než odešla a nemusel nic rozbít. A bylo by vše v pořádku.

Musím říct, že navázat kontakt s dotazovanými dětmi pro mě nebyl problém. Pravděpodobně zde sehrálo roli i to, že žádné z dětí nebylo příliš ostýchavé a neodmítalo verbální kontakt. Naopak bych řekla, že ochotně spolupracovaly a dokonce nejmladší Dominika povídala i to, na co nebyla dotazována (během kladení otázek mi zazpívala krátkou písničku). Dominika s Viktorou odpovídaly na mé otázky stručněji, než o něco starší kluci. Ti odpovídali již plnějšími větami. Honzík navíc jako

jediný upozornil na dvě věci: že Honzík nevěděl o hrnečkách za dveřmi a že Pepík měl maminku požádat, aby mu marmeládu podala. Myslím, že z výše uvedených odpovědí můžeme vidět, jak se s přibývajícím věkem mění heteronomní morálka v morálku autonomní

Vývoj morálního usuzování 2 (Petra Kneslová)

Úkol: Vyberte si minimálně 3 starší děti odlišného věku a řekněte jim následující příběh.

Zaznamenejte všechny odpovědi dětí a proveďte analýzu morálního vývoje na základě Kohlbergových stádií morálního usuzování. Proveďte srovnání s ohledem k věku respondentů a uveďte příklady odpovědí.

Věkové rozmezí: 8 – 9 let

10 – 11 let

13 – 14 let

15 – 16 let

Příběh:

„V jedné daleké zemi umírala žena, které onemocněla zvláštním druhem rakoviny. Existoval lék, o němž si lékaři mysleli, že by mohl ženu zachránit. Šlo o zvláštní formu chemické látky, kterou jeden lékárník v tomtéž městě právě před nedávnem objevil. Výroba byla drahá, avšak lékárník požadoval desetkrát víc, než kolik jej stála výroba. Za chemickou látku zaplatil 20 tisíc a za malou dózu léku požadoval 200 tisíc.

Josef, manžel nemocné ženy, vyhledal všechny své známé, aby si vypůjčil peníze a usiloval i o podporu úřadů. Shromáždil však jen 100 tisíc, tedy polovinu požadované ceny. Vyprávěl lékárníkovi, že jeho žena umírá a prosil jej, aby mu lék prodal levněji, popřípadě, aby mu mohl zbytek zaplatit později. Lékárník však řekl: „Ne, já jsem ten lék objevil a chci na něm vydělat peníze.“ – Josef tím vyčerpал všechny zákonné možnosti. Je zcela zoufalý a uvažuje, zda by se neměl do lékárny vloupat a lék pro svou ženu ukrást.“

Otázky:

- 1.) Jak byste se rozhodli a proč?
- 2.) Vnímáte postavu lékárníka jako zápornou?
- 3.) Měl by být Josef za případnou krádež léku potrestán?

Tadeáš (9 let)

- 1.) Odešel bych. Nevěděl bych, co dělat.
- 2.) Ne.
- 3.) Ano.

Martin (11 let)

- 1.) Já bych to ukradl, protože by byla pro mě (manželka) důležitá.
- 2.) Jasně, ale na druhou stranu mu to dalo práci.
- 3.) Ne!!!

Lenka (16 let)

- 1.) Ukrást, aby neumřela.
- 2.) Ano, lékárník byl šmejd, protože mu to nedal ani na splátky.
- 3.) Jo.

Americký psycholog Lawrence Kohlberg se především zajímal o důvody, které vedou lidi k tomu, aby něco považovali za spravedlivé nebo nespravedlivé. Na základě svých výzkumů (týkajících se odpovědí na morální dilemata) dospěl k šesti stupňům morálního usuzování, které jsou přiřazeny ke třem rovinám. Tři roviny morálního usuzování jsou označovány jako předkonvenční (I), konvenční (II) a postkonvenční (III). Rozdíly mezi stupni morálního usuzování netvoří ani tak rostoucí vědomí morálních norem, jako spíše kvalitativně odlišný způsob uvažování o morálních problémech. Jednotlivci procházejí stupni vždy postupně a ve stejném pořadí. Každý stupeň vychází ze stupně předešlého a je základem nejbližšího vyššího. Vývoj může pochopitelně individuálně probíhat různě rychle, anebo se na některém stupni zastavit.

I. rovina

1.stupeň: Odměna a trest

Orientace na trest a poslušnost. Zda je nějaké jednání dobré nebo špatné, závisí na jeho hmotných (fyzických)důsledcích, a ne na sociálním významu. Nezáleží na dobrém či špatném úmyslu nějakého jednání, nýbrž jen na skutečných důsledcích.

2.stupeň: Účelové myšlení

Správné jednání se vyznačuje tím, že účelově uspokojuje vlastní potřeby – a někdy i potřeby druhých. Mezilidské vztahy se projevují jako vztahy tržní. Jednotlivec se umí vpravit do situace druhého a poznat, že jeho zájmy se nemusí shodovat se zájmy vlastními.

II. rovina

3.stupeň: Shoda s ostatními

Jedinec chce být v očích rodičů, přítel a známých „dobrým člověkem“. Správné jednání je takové, které se ostatním líbí nebo jim pomáhá a získává jejich souhlas. Jednání je často posuzováno podle názoru: „On to myslí dobře...“

4.stupeň: Orientace na společnost.

Je správné podporovat společnost, skupiny nebo instituce. Člověk musí plnit svou povinnost a řídit se zákony (ledaže by se snad střetávaly s jinými pevně stanovenými sociálními povinnostmi).

III. rovina

5.stupeň: Sociální úmluva a individuální práva

Zákony tu jsou k všeobecnému blahu a chrání práva všech lidí. Má být dosaženo co možná největšího užitku pro co největší množství lidí. Život a svoboda jsou hodnoty absolutního charakteru.

6.stupeň: Etické principy

V jádru se jedná o univerzální principy spravedlnosti, vzájemnosti a rovnosti lidských práv a respektování důstojnosti člověka jako jednotlivce. (Podle tohoto stupně by bylo pro Josefa morálně správné lék ukrást.)

Ve výsledku bych odpovědi dotázaných zařadila následovně:

Tadeáš (1.stupeň)

Jeho tendence vyhnout se této nepříjemné situaci jsou zřejmé z první odpovědi. Na otázku, je-li lékárník zloduch, odpovídá ne...že by proto, že si odměnu za svou práci zaslouží? Josef by za krádež měl být potrestán, krást se přece nemá...

Martin (2./3.stupeň)

Martin se dokázal vpravit do situace Josefa i lékárníka, u kterého dokázal pochopit, že ho jeho práce stála také úsilí, takže chápe, že si nárokuje odměnu. A Josef by neměl být za krádež potrestán, protože to vlastně myslel dobře...

Lenka (4.stupeň)

Sice říká, že by na Josefově místě lék ukradla, ale uznává, že by zloděj měl být potrestán. Respektuje tedy jakousi vyšší autoritu. Nekritizuje lékárníka proto, že požaduje přemrštěnou částku, ale pro to, že není ochoten přistoupit na maličký kompromis, přestože by své peníze časem jistě získal formou splátek.